

Julia Belt

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
ORCID: 0009-0007-6006-3424

Prawnokarna ochrona zwierząt w Polsce – analiza historyczna i współczesne problemy stosowania przepisów

STRESZCZENIE Celem artykułu jest analiza prawnokarnej ochrony zwierząt w Polsce z uwzględnieniem historycznego rozwoju regulacji prawnych oraz współczesnych problemów interpretacyjnych związanych ze stosowaniem przepisów ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt. W opracowaniu przedstawiono ewolucję statusu prawnego zwierzęcia – od przedmiotu ochrony o charakterze użytkowym do istoty zdolnej do odczuwania cierpienia, której ustawodawca zapewnia szczególną ochronę prawną. Analizie poddano również odpowiedzialność karną za przestępstwa i wykroczenia przeciwko zwierzętom, ze szczególnym uwzględnieniem problemów kwalifikacji prawnej czynów, relacji pomiędzy przepisami ustawy o ochronie zwierząt a Kodeksem karnym i Kodeksem wykroczeń oraz trudności interpretacyjnych pojawiających się w orzecznictwie i doktrynie. W artykule omówiono także szczególne obszary ochrony zwierząt, dotyczące zwierząt gospodarskich oraz zwierząt utrzymywanych w ogrodach zoologicznych, wskazując na znaczenie humanitarnego traktowania i dobrostanu zwierząt jako podstawowych wartości chronionych przez ustawodawcę. Przeprowadzona analiza prowadzi do wniosku, że mimo wielokrotnych nowelizacji obowiązujące regulacje nadal zawierają liczne nieścisłości interpretacyjne, a katalog sankcji oraz praktyka ich stosowania nie zawsze zapewniają skuteczną ochronę zwierząt przed cierpieniem. Wskazano również potrzebę dalszego doprecyzowania przepisów oraz wzmocnienia spójności systemu prawnej ochrony zwierząt w Polsce.

SŁOWA KLUCZOWE ochrona, zwierzęta, prawo, opieka, kary

Criminal law protection of animals in Poland – historical analysis and contemporary problems of application of the regulations

SUMMARY The aim of this article is to analyze the criminal law protection of animals in Poland, taking into account the historical development of legal regulations and contemporary interpretative issues related to the application of the provisions of the Animal Protection Act of August 21, 1997. The study presents the evolution of the legal status of animals, beginning with the regulations contained in the Regulation of the President of the Republic of Poland of March 22, 1928, on Animal Protection, and continuing through the current statutory provisions. The analysis examines the grounds for criminal liability for crimes and offenses against animals, particularly issues related to animal abuse, inhumane treatment, and the relationship between the provisions of the Animal Protection Act and the Penal Code and the Code of Petty Offenses. Selected issues related to the protection of farm animals and animals kept in zoos are also discussed. The article employs a dogmatic legal approach, involving the analysis of normative acts, doctrine, and court case law. The analysis conducted leads to the conclusion that, despite numerous amendments, the applicable regulations still raise significant interpretation doubts, and the practice of applying the regulations does not always ensure effective protection of animals from suffering

KEYWORDS protection, animals, law, care, penalties

Wstęp

Problematyka ochrony zwierząt od wielu lat stanowi przedmiot zainteresowania zarówno doktryny prawa, jak i opinii publicznej. Obszar ten stwarza szerokie możliwości analizy, zwłaszcza w kontekście regulacji prawno-karnych mających na celu przeciwdziałanie okrucieństwu wobec zwierząt oraz zapewnienie im humanitarnego traktowania. Nie budzi wątpliwości, że zwierzęta, jako istoty żyjące zdolne do odczuwania cierpienia, powinny podlegać ochronie i poszanowaniu. Same normy moralne okazują się jednak niewystarczające, czego konsekwencją jest konieczność tworzenia oraz systematycznego aktualizowania przepisów prawnych regulujących kwestie ochrony zwierząt. W dalszym ciągu dochodzi bowiem do przypadków znęcania się nad nimi, ich niewłaściwego traktowania czy utrzymywania w niehumanitarnych warunkach, co uzasadnia potrzebę ingerencji ustawodawcy oraz stosowania środków prawno-karnych. Zagadnienie prawno-karnej ochrony zwierząt było wielokrotnie podejmowane w literaturze przedmiotu. Problematykę tę analizowali między innymi Marek Mozgawa,

Tomasz Pietrzykowski, Joanna Helios, Wioletta Jedlecka, Elżbieta Kruk, Patrycja Kozłowska czy Maciej Szwarczyk. W doktrynie zwraca się uwagę zarówno na aksjologiczne podstawy ochrony zwierząt, jak i na trudności interpretacyjne związane ze stosowaniem przepisów ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. z 2023 r. poz. 1580; dalej ustawa z 1997 r.). Szczególne miejsce zajmują rozważania dotyczące pojęcia znęcania się nad zwierzęciem, granic dopuszczalności uśmiercania zwierząt, odpowiedzialności karnej sprawców oraz relacji pomiędzy przepisami ustawy z 1997 r. a regulacjami ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2025 r. poz. 383; dalej k.k.) i ustawy z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2025 r. poz. 734; dalej k.w.). Celem niniejszego artykułu jest analiza prawnokarnej ochrony zwierząt w Polsce z uwzględnieniem historycznego rozwoju regulacji prawnych oraz współczesnych problemów związanych ze stosowaniem obowiązujących przepisów. Opracowanie ma na celu przedstawienie ewolucji statusu prawnego zwierzęcia, porównanie dawnych i obecnych regulacji dotyczących ochrony zwierząt, a także ocenę skuteczności obowiązujących rozwiązań prawnych w zakresie przeciwdziałania cierpieniu zwierząt. W artykule podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytania badawcze: w jaki sposób zmieniał się podejście ustawodawcy do ochrony zwierząt w polskim porządku prawnym, czy obowiązujące regulacje prawnokarne zapewniają skuteczną ochronę zwierząt przed cierpieniem i niehumanitarnym traktowaniem, jakie problemy interpretacyjne pojawiają się przy stosowaniu przepisów dotyczących ochrony zwierząt oraz czy katalog sankcji przewidzianych za przestępstwa i wykroczenia przeciwko zwierzętom można uznać za wystarczający? W opracowaniu zastosowano metodę dogmatyczno-prawną, polegającą na analizie aktów normatywnych, poglądów doktryny oraz wybranego orzecznictwa. Uwzględniono również elementy analizy historyczno-prawnej w celu ukazania ewolucji regulacji dotyczących ochrony zwierząt w Polsce.

Polskie akty prawne regulujące prawa zwierząt w ujęciu historycznym

Pomimo tego, że współcześnie problematyka ochrony zwierząt zyskuje coraz większe znaczenie, uznanie ich podstawowych praw oraz rozwój regulacji w tym zakresie pozostają zjawiskiem stosunkowo nowym.

Ustawa z 1997 r. została uchwalona dopiero w 1997 r. Z racji tego, że od jej wejścia w życie upłynęło już wiele lat, nadal wymaga ona doprecyzowania w wielu

istotnych kwestiach. Wątpliwości budzi chociażby katalog kar przewidzianych za przestępstwa popełniane przeciwko zwierzętom oraz skuteczność ich stosowania w praktyce.

W ostatnich latach obserwuje się wzrost zainteresowania kwestią ochrony zwierząt, przeciwdziałania ich bezdomności, czy też zwrócenie uwagi na przetrzymywanie zwierząt, w tym zwierząt gospodarskich, w warunkach humanitarnych. Należy podkreślić, że ochrona oraz prawa przysługują wszystkim zwierzętom, niezależnie od ich gatunku czy sposobu wykorzystywania przez człowieka. Pomimo tej zasady, w świadomości społecznej termin *zwierzę* często odnosi się w pierwszej kolejności do gatunków udomowionych, takich jak psy, koty czy chomiki, co może prowadzić do pomijania praw innych stworzeń. Natomiast na uwagę zasługują również wspomniane zwierzęta gospodarskie, zwierzęta wykorzystywane do celów rozrywkowych, widowiskowych, filmowych, sportowych czy specjalnych, zwierzęta utrzymywane w ogrodach zoologicznych oraz te wolno żyjące.

Niewątpliwym jest, że pozycja człowieka na szczycie łańcucha pokarmowego, będąca wynikiem ewolucji, nie zwalnia go z moralnej odpowiedzialności za humanitarne traktowanie zwierząt. Niestety, wciąż obserwuje się liczne przypadki niewłaściwego postępowania i to na szeroką skalę. Autor pracy *Prawnokarna ochrona zwierząt* z 2001 r. Marek Mozgawa zadaje w niej kluczowe pytania. Mianowicie pisze tam m.in., że pomimo, iż to ludzie znajdują się na samym szczycie łańcucha pokarmowego, *nie zwalnia nas to jednak z konieczności zastanowienia się nad pytaniem, czy na pewno mamy prawo zabijać zwierzęta? Czy ludzie mają prawo stosować barbarzyńskie metody hodowli, uboju zwierząt; czy wolno je wykorzystywać do ciężkiej pracy, eksperymentów medycznych?*¹ Takich pytań z pewnością można by zadać dużo więcej. Niemniej jednak autor ma nadzieję, że doczeka czasów, w których to zwierzęta staną się *prawdziwymi partnerami i przyjaciółmi wszystkich ludzi* oraz nastąpi *proces ich upodmiotowienia*².

Należałoby w tym miejscu przyjrzeć się jeszcze raz zagadnieniu w ujęciu historycznym. Przed wspomnianą ustawą obowiązywało rozporządzenie, a dokładniej Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. z 1928 r. Nr 36 poz. 332; dalej rozporządzenie z 1928 r.). Akt ten podpisany był przez Prezydenta Ignacego Mościckiego, Prezesa Rady Ministrów

¹ M. Mozgawa, *Prawnokarna ochrona zwierząt*, Lublin 2001, s. 8-9.

² Tamże, s. 8-9.

Józefa Piłsudskiego oraz stosownych ministrów. Rozporządzenie było stosunkowo krótkie, bo zawierało jedynie 12 artykułów.

Rozporządzenie o ochronie zwierząt, a ustawa o ochronie zwierząt

Poniżej przedstawione zestawienie ukazuje ewolucję prawną ochrony zwierząt w Polsce, porównując kluczowe aspekty rozporządzenia z 1928 r. z ustawą z 1997 r. Analiza ta pozwala dostrzec fundamentalną zmianę w podejściu do statusu prawnego zwierzęcia oraz w szczegółowości katalogu czynów uznanych za znęcanie się.

Status prawny zwierzęcia i zakres regulacji

Fundamentalna różnica dotyczy uznania podmiotowości zwierzęcia. Rozporządzenie z 1928 r. w art. 1 wprowadzało generalny zakaz: *znęcanie się nad zwierzętami jest wzbronione*. Definicja zwierzęcia była szeroka, obejmująca *wszelkie domowe i oswojone zwierzęta i ptactwo oraz schwytane zwierzęta i ptactwo dzikie, jako też ryby, płazy, owady itp.* Ochrona miała zatem charakter generalny i opierała się na typie zwierzęcia (oswojone/dzikie).

Ustawa z 1997 r. wprowadzała przełomową zasadę aksjologiczną w art. 1 ust. 1, stwierdzając, że: *zwierzę, jako istota żyjąca, zdolna do odczuwania cierpienia, nie jest rzeczą. Człowiek jest mu winien poszanowanie, ochronę i opiekę*. Ta definicja sentymentu i nadanie zwierzęciu odrębnego statusu prawnego stanowi kluczową zmianę w polskim prawodawstwie. Ustawa z 1997 r. reguluje postępowanie ze zwierzętami kręgowymi (art. 2 ust. 1), w tym także te wykorzystywane w celach naukowych lub edukacyjnych, w zakresie nieuregulowanym odrębnym aktem z 2015 roku – ustawie z dnia 15 stycznia 2015 r. o ochronie zwierząt wykorzystywanych do celów naukowych lub edukacyjnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 465). Zakres ochrony uległ więc precyzyjnemu zawężeniu do kręgowców, ale został wzmocniony przez uznanie ich zdolności do odczuwania cierpienia³.

³ K. Kuszlewicz, *Ustawa o ochronie zwierząt. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 37-45.

Ewolucja definicji znęcania się nad zwierzętami

Katalog czynów stanowiących znęcanie się w ustawie z 1997 r. (w art. 6 ust. 2) jest znacznie bardziej rozbudowany i szczegółowy w porównaniu do art. 2 rozporządzenia z 1928 r.

- Rozporządzenie z 1928 r. koncentrowało się na ochronie zwierząt użytkowych (pociągowych, jucznych) oraz na ogólnych, drastycznych formach krzywdzenia:
- *używanie do pracy zwierząt chorych, rannych lub kulawych,*
- *bicie zwierząt (określonych części ciała: głowy, dolnej części brzucha, dolnych części kończyn) oraz używanie do tego narzędzi twardych lub ostrych albo zaopatrzonemi w urządzenia obliczone na sprawianie specjalnego bólu,*
- *przeciążanie zwierząt pociągowych i jucznych oraz zmuszanie do zbyt szybkiego biegu,*
- *nieodpowiedni transport, przenoszenie lub przepędzanie zwierząt (powodujące zbędne cierpienia fizyczne,*
- *używanie bolesnych uprzęży, pęt, więzów (z wyjątkiem tresury w interesie publicznym),*
- *poddawanie zwierząt doświadczeniom, operacjom lub zabiegom bez należytej ostrożności oraz bez odpowiednich narzędzi,*
- *złośliwe straszenie i drażnienie,*
- *oraz kluczowy przepis generalny: wszelkie w ogóle zadawanie zwierzętom cierpień bez odpowiednio ważnej i słusznej potrzeby (lit. k).*

Ustawa z 1997 r. zdefiniowała znęcanie się jako *zadawanie lub świadome dopuszczanie do zadawania bólu lub cierpień*. Katalog ten jest nie tylko powtórzeniem, ale także znacznym rozszerzeniem poprzednich zakazów oraz wprowadzeniem nowych, wynikających ze współczesnej wiedzy i etyki⁴.

Postulaty wskazane w ustawie z 1997 r. jako rozwinięcie powyższej definicji można podzielić na dwie grupy. Pierwsza stanowi kontynuację i uszczegółowienie dawnych przepisów, a więc skłania się ku:

- zakazom dotyczącym używania zwierząt chorych, młodych lub starych do pracy lub sportu (pkt 3),

⁴ M. Mozgawa, M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, A. Michalska-Warias, K. Nazar, *Pozakodeksowe przestępstwa przeciwko zasobom przyrody i środowisku. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 486-490.

- zakazom bicia ostrymi przedmiotami i w newralgiczne miejsca (pkt 4),
- zakazom przeciążania zwierząt pociągowych i jucznych (pkt 5),
- zakazom używania bolesnych uprzęży, pęt, stelaży, więzów (powodujących nienaturalną pozycję) (pkt 7),
- wprowadzeniu wymogu wykonywania zabiegów chirurgicznych zgodnie z zasadami sztuki lekarsko-weterynaryjnej i przez uprawnione osoby (pkt 8),
- zakazowi złośliwego straszenia lub drażnienia (pkt 9).

Drugą grupę stanowią nowe postanowienia wprowadzone wraz z wejściem w życie ustawy z 1997 r. i później. Są to:

- ograniczenie procedur inwazyjnych: wprowadzenie zakazu kopiowania (przycinania uszu i ogonów psom) oraz umyślnego zranienia lub okaleczenia (pkt 1),
- zakaz znakowania inwazyjnego: znakowanie zwierząt stałocieplnych przez wypalanie lub wymrażanie (pkt 1a),
- warunki bytowania: utrzymywanie zwierząt w niewłaściwych warunkach, w stanie rażącego zaniedbania lub niechlujstwa, lub w pomieszczeniach uniemożliwiających zachowanie naturalnej pozycji (pkt 10),
- porzucenie: wprowadzenie zakazu porzucania zwierzęcia, zwłaszcza psa lub kota (pkt 11),
- hodowla i walki: zakaz stosowania okrutnych metod w chowie lub hodowli (pkt 12) oraz zakaz organizowania walk zwierząt (pkt 15),
- zoofilia: wprowadzenie zakazu obcowania płciowego ze zwierzęciem (pkt 16),
- ekspozycja na warunki atmosferyczne: zakaz wystawiania zwierzęcia domowego lub gospodarskiego na warunki zagrażające zdrowiu lub życiu (pkt 17),
- ryby: uregulowanie transportu i przetrzymywania żywych ryb bez dostatecznej ilości wody (pkt 18),
- podstawowe potrzeby: utrzymywanie zwierzęcia bez odpowiedniego pokarmu lub wody (pkt 19).

Podsumowując, rozporządzenie z 1928 r. było aktem o charakterze penalnym i prewencyjnym, skupionym na najbardziej widocznych i brutalnych formach krzywdzenia. Ustawa z 1997 r. jest aktem o charakterze pryncypialnym i kompleksowym, który podniósł status zwierzęcia do istoty zdolnej do odczuwania cierpienia i rozszerzył katalog znęcania się o czyny związane z zaniedbaniem, nieodpowiednimi warunkami bytowania, nieetycznymi praktykami

hodowlanymi oraz uszczegółowił kwestie zabiegów weterynaryjnych i transportu, odzwierciedlając tym samym wzrost wrażliwości społecznej i standardów etycznych. Każdy z aktów normował pojęcie *zwierzęcia*. Art. 1. obecnej ustawy, a dokładnie ust. 2 wyjaśnia, że zwierzęta z przedmiotu prawa nie stają się jego podmiotami. Można przyjąć, że są w takim razie przedmiotami wyjątkowymi, ponieważ człowiek jest prawnie zobowiązany do ich poszanowania i opieki nad nimi⁵. Przedstawione rozwiązanie legislacyjne budzi w doktrynie liczne wątpliwości interpretacyjne dotyczące charakteru prawnego zwierząt oraz granic ich ochrony. Następnie oba akty wyjaśniają, co należy rozumieć pod pojęciem *znęcania się*. W obu przypadkach mamy do czynienia z katalogiem otwartym - o czym świadczy podpunkt k) rozporządzenia oraz stwierdzenie w *szczególności* podane w ustawie).

Na szczególną uwagę zasługuje art. 6 obecnej ustawy, który to odnosi się również do *nieuzasadnionego* lub *niehumanitarnego* zabijania zwierząt. Patrycja Kozłowska i Maciej Szwarczyk pochyłają się nad pojęciem *nieuzasadnione*. „Wydaje się, że pod pojęciem nieuzasadnione zabijanie zwierząt będzie mieściło się pozbawienie życia bez oparcia prawnego lub też wbrew zasadom lub trybom normatywnie określonym (np. w prawie łowieckim), jak również zabicie zwierzęcia bez powodów lub przyczyn, które zwyczajowo takie zachowanie uprawniają (np. dla futra). Nieuzasadnione zabicie zwierzęcia będzie miało miejsce zawsze wtedy, gdy nie istniał powszechnie akceptowany powód czy podstawa, która by w sposób racjonalny i obiektywny, jak też prawny usprawiedliwiała pozbawienie życia zwierzęcia. Nieuzasadnione będzie zawsze zabicie zwierzęcia, które w obiektywnym odczuciu, odbiorze społecznym wywołać może oburzenie czy zgorszenie. Ocena, czy w konkretnym przypadku postawa usprawiedliwiająca uśmiercenie zwierzęcia, i tym samym powodująca, że działanie sprawcy jest uzasadnione, a więc legalne, istnieje, musi być dokonywana z uwzględnieniem ważności dobra prawnego, którego wartość została przez ustawę wysunięta na plan pierwszy”⁶.

„Zatem nieuzasadnione zabicie zwierzęcia należałoby rozumieć jako takie, które nie wynika z potrzeb gospodarczych, względów humanitarnych, konieczności sanitarnej, nadmiernej agresywności zwierzęcia lub z potrzeb nauki. Konieczne jest też zwrócenie uwagi na odbiór społeczny danego zachowania,

⁵ K. Kuszlewicz, *Ustawa...*, s. 52-58.

⁶ P. Kozłowska, M. Szwarczyk, *Prawnokarna ochrona zwierząt*, „Zamojskie Studia i Materiały” 2000, z. 1, s. 65.

ponieważ nie zawsze będzie on mógł być stosownym miernikiem zasadności konkretnego czynu, założmy że zgodnego z prawem, a to dlatego, gdyż różny może być stosunek społeczeństwa do ustanowionego prawa. Niewystarczające jest również istnienie samej podstawy prawnej legalizującej zabicie zwierzęcia, a to dlatego, iż samo zabicie może być co prawda uzasadnione, ale dokonane w sposób okrutny, a co za tym idzie sprzeczne z prawem”⁷.

Poniższe zestawienie przedstawia kary, jakie zgodnie z rozporządzeniem groziły za znęcanie się nad zwierzętami.

Odpowiedzialność prawna i sankcje za czyny przeciwko zwierzętom w świetle regulacji prawnych

Przedstawiony poniżej katalog kar przewidzianych w rozporządzeniu z 1928 r. koncentrujący się na sankcjach za naruszenie określonych norm postępowania ze zwierzętami, stanowi podstawę do analizy odpowiedzialności karnej w tym zakresie. Przepisy te precyzują katalog czynów zabronionych oraz odpowiadające im kary, uwzględniając różnorodne role podmiotów odpowiedzialnych.

Katalog kar i podmioty odpowiedzialne (art. 4)

Zgodnie z art. 4 analizowanego aktu, sprawca czynu zdefiniowanego w art. 2 (dot. znęcania się) podlegał karze grzywny w wysokości do 2000 zł, karze aresztu do sześciu tygodni, albo obu tym karom łącznie.

Rozszerzono odpowiedzialność poprzez objęcie tymi sankcjami także inne podmioty:

1. Właściciel zwierzęcia: poddany był tej samej karze, jeśli świadomie **zezwalał** na popełnienie czynu z art. 2, **powodował** jego popełnienie, lub doń **zmuszał**.
2. Pracodawca, zwierzchnik, przedsiębiorca oraz inna osoba (na czyje polecenie lub w czyim interesie zwierzęta były wykorzystywane do pracy); również podlegał tej samej karze, jeśli świadomie **dopuszczał** się lub **zezwalał** na popełnienie czynu z art. 2, albo do takiego czynu nakłaniał lub **zmuszał**.

⁷ M. Mozgawa, *Prawnokarna...*, s. 16-17.

Kwalifikowany typ czynu: wyjątkowe okrucieństwo (art. 5)

Art. 5 wprowadzał surowszą kwalifikację prawną, uzależnioną od sposobu popełnienia czynu. W sytuacji, gdy czyn z art. 2 został popełniony w sposób *wskazujący na wyjątkowe okrucieństwo sprawcy*, przewidzianą sankcją była **kara więzienia do jednego roku**. Przepis ten zawierał jednocześnie uwagę historyczną lub regionalną, stwierdzającą, że *na obszarze mocy obowiązującej ustawy karnej z 1852 r. zamiast kary więzienia stosuje się ścisły areszt*.

Odpowiedzialność za niedozór nieletnich (art. 6)

Odrębny przepis, art. 6, odnosił się do odpowiedzialności związanej z popełnianiem przestępstw przez nieletnich do lat czternastu. W takim przypadku, rodzice lub opiekunowie, którym przypisano winę niedozoru (tj. niewłaściwego sprawowania nadzoru), podlegali karze grzywny do 50 zł.

Sankcje za naruszenie zasad doświadczeń naukowych (art.7)

Art. 7 dotyczył odpowiedzialności za nieprawidłowe prowadzenie doświadczeń naukowych. Podmiot, który naruszał postanowienia art. 3 (dot. zasad przeprowadzania tych doświadczeń) lub przepisy wydane na jego podstawie, podlegał karze **grzywny do 1000 zł**.

Analizowany zbiór norm prawnych wskazuje na zróżnicowane podejście do wymiaru sprawiedliwości w zależności od stopnia winy (świadome działanie, niedozór), roli podmiotu (sprawca bezpośredni, właściciel, zwierznik), a także kwalifikacji czynu (zwykłe naruszenie vs. wyjątkowe okrucieństwo).

Odpowiedzialność karna

Ustawa z 1997 r. zakazuje znęcania się nad zwierzętami, nakazuje zapewnienie im opieki oraz określa obowiązki opiekuna, szanując zwierzę jako istotę zdolną do odczuwania cierpienia. W skład systemu prawnokarnej ochrony zwierząt wchodzi także przepisy dotyczące ochrony przyrody, programy opieki nad zwierzętami bezdomnymi, a także przepisy dotyczące sprawowania nadzoru nad ich przestrzeganiem, który to sprawuje Inspekcja Weterynaryjna.

Współcześnie zwierzęta są coraz szerzej objęte ochroną prawną, w tym konstytucyjną. Kodeksy cywilne niektórych państw (np. Niemiec, Austrii) stanowią, że zwierzęta **nie są rzeczami** w rozumieniu prawa, co odzwierciedla tendencję

do ich **dereifikacji** (uznanie, że obiekt uznawany wcześniej jako rzecz, już nią nie jest)⁸.

W XX wieku w Europie ukształtowały się własne podstawy aksjologiczne prawa ochrony zwierząt. Kluczowa stała się koncepcja „**istot zdolnych do odczuwania cierpienia**”, nadając zwierzętom szczególny status prawny i czyniąc zdolność tę zasadą wszelkiego ich traktowania⁹.

Obecna ustawa powstała dla uporządkowania stanu prawnego związanego z ochroną zwierząt oraz w konsekwencji dostosowania standardów do tych obowiązujących na arenie międzynarodowej, a więc po uchwaleniu w dniu 21 września 1977 r. w Londynie przez Międzynarodową Federację Praw Zwierząt oraz przedłożeniu UNESCO Deklaracji Praw Zwierząt, której to treść przede wszystkim głosiła, że *zwierzę nie jest rzeczą, a każde zwierzę ma prawo oczekiwać od człowieka poszanowania, opieki i ochrony*. Istotna była także Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem z dnia 3 marca 1973 r. (Waszyngton) oraz Konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk z dnia 19 września 1979 r. (Bern).

Postępowanie ze zwierzętami zostało uregulowane również w innych aktach prawnych, takich jak ustawa z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (Dz.U. z 2025 r. poz. 539), ustawa z dnia 24 kwietnia 1997 r. o zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, badaniu zwierząt rzeźnych i mięsa oraz o Państwowej Inspekcji Weterynaryjnej, której rozwiązania zostały następnie rozwinięte i zastąpione regulacjami ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz.U. z 2023 r. poz. 1075), a także ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska, która utraciła moc obowiązującą i została zastąpiona ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2025 r. poz. 647).

Aspekt prawnokarny pojawia się w rozdziale 11 przytoczonej ustawy. Art. 35 ustawy z 1997 r. dotyczy odpowiedzialności karnej. Zgodnie z jego treścią *kto zabija, uśmierca zwierzę albo dokonuje uboju zwierzęcia z naruszeniem przepisów art. 6 ust. 1* (tj. nieuzasadnionego lub niehumanitarnego zabijania zwierząt; znęcania się nad zwierzętami), *art. 33* (dot. uśmiercania zwierząt) *lub art. 34 ust. 1-4*

⁸ K. Kuszlewicz, *Prawa zwierząt. Praktyczny przewodnik*, Warszawa 2019, s. 25-40.

⁹ J. Helios, W. Jedlecka, *Znęcanie się nad zwierzęciem w doktrynie prawa karnego i w orzecznictwie sądowym – kilka uwag tytułem wstępu do rozważań o prawnej ochronie zwierząt*, Wrocław 2017, s. 10.

(a zatem uśmiercania zwierzęcia w ubojni) *podlega karze pozbawienia wolności do 3 lat.*

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na redakcję przepisu, która to pojawia się również w późniejszym art. 37 ustawy z 1997 r. Jest ona dość niejasna, nieoczywista. Wynika to z faktu, że by móc zrozumieć jego przekaz koniecznym jest sięgnięcie do treści odesłanych przepisów. W dalszej części przepisu ustawodawca stanowi, iż tej samej karze podlega ten, kto dopuszcza się znęcania nad zwierzęciem. W przypadku działania ze szczególnym okrucieństwem, kara pozbawienia wolności waha się pomiędzy 3 miesiącami a 5 latami. W sytuacji skazania za przestępstwo, sąd orzeka przepadek zwierzęcia, gdy sprawca jest jego właścicielem. Jednak należy zaznaczyć, że sąd wyłącznie **może** orzec środek karny w postaci zakazu posiadania wszelkich zwierząt lub określonej grupy zwierząt w przypadku gdy sprawca dopuścił się zabicia, uśmiercenia, uboju lub znęcania się. Dopiero jeśli czyn zostanie uznany za popełniony ze szczególnym okrucieństwem, sąd posiada obligatoryjny obowiązek orzekania tegoż zakazu.

Znęcanie się jest przestępstwem powszechnym, które może być popełnione zarówno w postaci działania (np. bicie), jak i w postaci zaniechania (np. niepodawanie pokarmu lub wody).

Zgodnie z utrwalonym w orzecznictwie Sądu Najwyższego poglądem, przestępstwo znęcania się nad zwierzętami określone w art. 35 ust. 1 ustawy z 1997 r. **może zostać popełnione wyłącznie umyślnie i to wyłącznie z zamiarem bezpośrednim** (*dolus directus*). Taki pogląd ogranicza karalność znęcania się do czynów o charakterze „sadystycznym” i w zasadzie depenalizuje główne i powszechne przejawy znęcania się, które często są popełniane z **zamiarem ewentualnym** (*dolus eventualis*). W doktrynie postuluje się dopuszczenie możliwości popełnienia czynów wyliczonych w art. 6 ust. 2 ustawy z 1997 r. z zamiarem ewentualnym, ponieważ są one uznawane za powszechne, gdyż są związane z ogólnym utrzymaniem zwierząt. Zaś czyny popełnione z zamiarem bezpośredniego sprawiania bólu i cierpienia powinny stanowić **przestępstwo kwalifikowane**, zagrożone wyższą karą¹⁰.

Ustawa z 1997 r. definiuje *szczególne okrucieństwo* zabijające zwierzę (art. 4 pkt 12) jako *działania charakteryzujące się drastycznością form i metod zadawania śmierci, zwłaszcza zadawanie jej w sposób wyszukany lub powolny, obliczony z premedytacją na zwiększenie rozmiaru cierpień i czasu ich trwania*. Jednak brak

¹⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 listopada 2009 r., V KK 187/09, OSNKW 2010, nr 5, poz. 41, Legalis; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 grudnia 2016 r., II KK 281/16, Legalis.

jest definicji samego znęcania się ze szczególnym okrucieństwem. Zatem uznanie, czy dane zachowanie można zaliczyć jako znęcanie się ze szczególnym okrucieństwem wymaga analizy sposobu działania sprawcy, czasu trwania dręczenia, rozmiaru cierpienia i wyrządzonej krzywdy. Ponadto ważną do zaznaczenia jest kwestia cierpienia psychicznego u zwierząt. Pomimo trudności w dowiedzeniu, w odniesieniu do zwierząt śmiało można mówić o **cierpieniu moralnym czy też psychicznym**, co wynika z ujęcia w definicji znęcania się czynów takich jak porzucenie lub złośliwe drażnienie, gdyż mogą spowodować one *poczucie osamotnienia, brak bezpieczeństwa, które można nazwać cierpieniem psychicznym*¹¹.

Kolejne wykroczenie zostało uregulowane w art. 37 ustawy z 1997 r., dotyczącym odpowiedzialności za naruszenie określonych przepisów ustawy, a także usiłowania, podżegania oraz pomocnictwa. Mianowicie za naruszenie zakazów lub nakazów opisanych przez ustawodawcę w artykułach 9-27 ustawy z 1997 r. grozi kara aresztu lub grzywny. Usiłowanie, podżeganie oraz pomocnictwo w dokonaniu takiego naruszenia są karalne. Tu znów sąd w przypadku orzekania odnośnie popełnienia czynu zabronionego opisanego w powyższym artykule wyłącznie **może** orzec przepadek narzędzi lub przedmiotów służących do popełnienia wykroczenia, a także przepadek przedmiotów pochodzących z wykroczenia oraz przepadek zwierzęcia. Ponadto **może** orzec nawiązkę w wysokości do 1000 zł na cel związany z ochroną zwierząt.

Odpowiedzialność karna za popełnianie czynów zabronionych przeciwko zwierzętom jest uregulowana także w innych przepisach prawa powszechnie obowiązującego. Sugerując się treścią wspomnianego już wyżej art. 1 ust. 2 ustawy z 1997 r., który to stanowi, że w sprawach nieuregulowanych zastosowanie mają przepisy odnoszące się do rzeczy, właściwy okazuje się również być k.k. Istotnym jest art. 278 k.k. odnoszący się do zaboru cudzej rzeczy w celu przywłaszczenia. Zgodnie z jego treścią *kto zabiera w celu przywłaszczenia cudzą rzecz ruchomą, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5*. Jest to przestępstwo o charakterze kierunkowym – umyślne z zamiarem bezpośrednim, które wymaga zrealizowania dwóch znamion. Pierwszym jest zabór, czyli fizyczne wyjęcie rzeczy spod władztwa dotychczasowego właściciela (lub innej osoby uprawnionej). Drugim cel przywłaszczenia, a więc zamiar włączenia rzeczy do własnego majątku i postępowania z nią jak z własną (wbrew woli

¹¹ J. Helios, W. Jedlecka, *Znęcanie się nad zwierzęciem w doktrynie prawa karnego i w orzecznictwie sądowym – kilka uwag tytułem wstępu do rozważań o prawnej ochronie zwierząt*, Wrocław 2017, s. 13-15.

właściciela). Art. 278 § 3 k.k. przewiduje uprzywilejowany typ przestępstwa kradzieży w postaci wypadku mniejszej wagi. Pojęcie to ma charakter ocenny i wymaga każdorazowej analizy okoliczności konkretnej sprawy. W doktrynie oraz orzecznictwie przyjmuje się, że o zakwalifikowaniu czynu jako wypadku mniejszej wagi mogą decydować między innymi niewielka wartość skradzionego mienia, niski stopień społecznej szkodliwości czynu, sposób działania sprawcy, jego motywacja oraz rozmiar wyrządzonej szkody. W takim przypadku sprawca podlega karze grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku¹².

Należy pamiętać, że art. 278 k.k. dotyczy wyłącznie przestępstwa kradzieży. Jeżeli wartość skradzionego mienia nie przekracza ustawowego progu, czyn jest kwalifikowany jako wykroczenie z art. 119 § 1 k.w. i jest zagrożony łagodniejszą karą. Próg ten od 1 października 2023 r. utrzymuje się na stałym poziomie i wynosi 800 zł.

Pewne nieścisłości pojawiają się pomiędzy przywołaną wcześniej treścią art. 1 ust. 1, a ust. 2 ustawy z 1997 r. Wielu obrońców zwierząt z pewnością zgodzi się, że zwierząt nie należy uznawać za rzeczy. Jednak jak to się ma w przypadku przestępstwa kradzieży? Ogólnie w społeczeństwie przyjęło się, że ukraść można rzecz. Odnośnie ludzi mówi się o porwaniu. A w kwestii zwierząt? Zagadnienie to nie było szerzej analizowane. Przyjęto tradycyjnie, że w tym aspekcie zwierzę zrównuje się z rzeczą. Ewentualne zmiany legislacyjne w zakresie statusu prawnego zwierząt wymagają jednak zachowania spójności systemowej oraz precyzyjnego określenia skutków prawnych proponowanych rozwiązań. Z tego względu, iż hipotetycznie, może dojść do sytuacji, w której zwierzęta utracą status przedmiotu prawa, nie uzyskując jednocześnie pełnej podmiotowości prawnej.

Odnosząc się ponownie do art. 278 k.k., obecnie, mimo trwającej polemiki nad pojęciem „cudzej rzeczy ruchomej”, karniści wciąż powołują się na orzecznictwo przedwojenne Sądu Najwyższego i przyjmują, że do przedmiotów czynności sprawczej jako mienie ruchome należy zaliczyć także zwierzęta. Zatem doktryna prawna zdecydowanie i bezdyskusyjnie powołuje się na art. 1 ust. 2 ustawy z 1997 r. Zwierzęta są przedmiotem obrotu prawnego z zastrzeżeniem

¹² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2025 r. poz. 383); Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 czerwca 2017 r., III KK 118/17, Legalis; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 października 1997 r., II KKN 266/96, Legalis.

przestrzegania zasad opieki nad nimi i poszanowania. Mogą być zatem także przedmiotem czynności wykonawczej przestępstwa kradzieży¹³.

Istotne znaczenie ma również art. 288 k.k., który odnosi się do niszczenia, uszkadzania cudzej rzeczy lub uczynienia z niej niezdatnej do użytku. Za czyn grozi kara pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. Przepis dotyczy „cudzej rzeczy”, wskazuje to na szerszy katalog tego, co można rozumieć pod pojęciem indywidualnego przedmiotu ochrony, którym jest własność lub inne prawa do rzeczy, ale nie wyłącznie ruchomych¹⁴.

Pojęcie „rzecz ruchoma” w k.k. należy interpretować w sposób jednolity na gruncie całego aktu, wykorzystując rozumienie przyjęte dla przestępstw z art. 278 k.k. (kradzież) oraz 284 k.k. (przywłaszczenie). Koniecznym jednak jest zastrzeżenie, że przedmiotem czynności wykonawczej w przestępstwie zniszczenia lub uszkodzenia mienia może być zarówno rzecz ruchoma, jak i nieruchoma. Taka konwencja pojęciowa odwołująca się do terminologii cywilistycznej (głównie do art. 45 KC) została przyjęta w k.k.. Jednak chociażby na przykładzie omawianego artykułu okazać by się mogła nazbyt restrykcyjna. Bowiem możliwym jest, aby tak dokonana interpretacja pominęła przedmioty istotne z punktu widzenia racjonalnej kryminalnej polityki, takie jak zwierzęta czy części składowe rzeczy. W przypadku art. 288 k.k. powyższe zastrzeżenia cywilistyczne nie mają istotnego zastrzeżenia praktycznego. Zwierzęta podlegają odrębnej ochronie na mocy ustawy z 1997 r. – możliwy jest wszakże zbieg tych przepisów z regulacjami zawartymi w k.k. Dla zachowania spójności systemu prawa karnego, zaleca się, aby pojęcie „rzecz” było interpretowane z zachowaniem autonomii tej gałęzi prawa, w znaczeniu właściwym dla ogólnego języka polskiego. Tym samym, termin „rzecz” powinien być rozumiany jako każdy przedmiot materialny¹⁵.

W sytuacji, gdy działanie sprawcy narusza życie lub zdrowie zwierzęcia, przekraczając normy ustanowione w ustawie z 1997 r., zastosowanie znajdują przepisy tej ustawy, w szczególności art. 35 ustawy z 1997 r.

Regulacje ustawy z 1997 r. koncentrują się na ochronie dobrostanu zwierząt (ich życia i wolności od zbędnego cierpienia). Jednakże przepisy te nie obejmują problematyki szkody majątkowej wyrządzonej właścicielowi zwierzęcia. Z uwagi

¹³ M. Królikowski, R. Zawłocki, *Kodeks karny. Część szczególna. T. 3, Komentarz do artykułów 222-316*, Warszawa 2024, wyd. 5, teza 40.

¹⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2025 r. poz. 383).

¹⁵ M. Mozgawa, M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, A. Michalska-Warias, K. Nazar, *Pozakodeksowe przestępstwa przeciwko zasobom przyrody i środowisku. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 478-482.

na to, że zwierzę może stanowić element cudzego majątku (jest przedmiotem obrotu prawnego, choć nie jest rzeczą sensu stricto), w przypadku czynów skierowanych przeciwko niemu, często konieczne jest przyjęcie kwalifikacji kumulatywnej. Jeśli czyn sprawcy polega na umyślnym zabiciu lub uszkodzeniu ciała zwierzęcia, a wartość wyrządzonej szkody (majątkowej) przekracza próg ustawowy kwalifikujący czyn jako wykroczenie, zasadne jest jednocześnie zastosowanie art. 35 ust. 1 lub 2 ustawy z 1997 r. (za naruszenie dobrostanu zwierzęcia) oraz art. 288 § 1 k.k. (za zniszczenie lub uszkodzenie mienia). Zastosowanie to odbywa się w związku z art. 11 § 2 k.k., który przewiduje, że w przypadku zbiegu przepisów ustawy należy skazać za jeden czyn na podstawie tego przepisu, którego sankcja jest najsurowsza. Przestępstwo określone w art. 288 k.k. we wszystkich swoich typach ma charakter umyślny. Może ono zostać popełnione zarówno w formie zamiaru bezpośredniego, jak i ewentualnego¹⁶.

Na uwagę zasługuje również artykuł 78 k.w., który to dotyczy doprowadzania do drażnienia lub płoszenia zwierzęcia powodującego jego stawanie się niebezpiecznym. Należy wskazać, że w przypadku tego wykroczenia, mamy do czynienia z kilkoma przedmiotami ochrony. Głównym będzie tutaj bezpieczeństwo ludzi i mienia, a kolejnym bezpieczeństwo innych zwierząt. Z jednej strony drażniący zagraża bezpieczeństwu dzikich zwierząt, które posiadają właściciela oraz zwierzęciu drażnionemu. Z drugiej strony rozdrażnione zwierzę zagraża bezpieczeństwu innych zwierząt oraz ludzi. Istotnym jest tutaj również pojęcie mienia. Poszczególne rzeczy mogą ulec zniszczeniu, ale również wspomniane zwierzęta domowe można zaliczyć do składnika mienia konkretnej osoby.

Chociaż ustawa nie wyjaśnia, co należy rozumieć pod pojęciem drażnienia lub płoszenia, zarówno jedna, jak i druga czynność będzie polegała na działaniu. Zgodnie z definicją słownikową drażnieniem będzie *pobudzanie do gniewu, irytowanie, denerwowanie, złośczenie, zaczepianie, droczenie się czy przedrzeźnianie*. Chociaż drażnienie wypełnia jedynie częściowo znamiona definicji znęcania się nad zwierzętami opisanej w artykule 6 ustawy z 1997 r., w literaturze przedmiotu zalicza się je właśnie do znęcania. Istotnym problemem prawnym będzie tutaj relacja pomiędzy pojęciem drażnienia zwierzęcia a znęcania się nad nim. Zgodnie z artykułem 6 ust. 2 pkt 9 ustawy z 1997 r. drażnienie jest formą znęcania się, ale nie odwrotnie. Zadawanie bólu i cierpienia zwierzęciu, które będzie zaliczało się do znęcania, może powodować, że takie zwierzę stanie się

¹⁶ R. Zawłocki, *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarcze. System Prawa Karnego*, t. 9, wyd. 3, Warszawa 2024, teza 139, 150.

niebezpieczne. Jednak to *nie znęcanie się jest postacią drażnienia, ale drażnienie jest postacią znęcania*. Znęcanie jest pojęciem szerszym, obejmuje zadawanie bólu i sprawianie cierpienia w różnoraki sposób. Natomiast drażnienie będącym pojęciem węższym jest wyłącznie jednym ze sposobów, w jaki można się nad zwierzęciem znęcać.

Kolejnym istotnym problemem praktycznym jest tutaj korelacja pomiędzy art. 78 k.w. a art. 35 ustawy z 1997 r. Niejasność polega na tym, kiedy dany czyn przestać traktować jedynie jako wykroczenie, czyli jak drażnienie, a zacząć jako przestępstwo – znęcanie. Kluczowym elementem rozróżniającym jest zazwyczaj zamiar sprawcy, a więc jego złośliwość oraz skutek w postaci cierpienia zwierzęcia. Można by przyjąć, że drażnienie w formie „lekkiej” lub incydentalnej, będzie traktowane jako zakłócanie dobrostanu lub bezpieczeństwa i zostanie zakwalifikowane jako wykroczenie z art. 78 k.w. Natomiast bicie będzie podlegało pod drażnienie złośliwe. Zostanie zatem przekroczony próg cierpienia zwierzęcia i nastąpi kwalifikacja jako przestępstwo znęcania się z art. 35 ustawy z 1997 r. Zatem bicie zwierzęcia może zacząć się jako forma „drażnienia” (w sensie fizycznego zaczepiania), ale gdy tylko osiągnie pewne natężenie bólu, stanie się znęcaniem w pełnym tego słowa znaczeniu. Jednak nasuwa się pytanie czy zajęcie takiego stanowiska byłoby właściwe oraz czy byłoby ono rzeczywiście stosowane.

Wzajemny stosunek tych przepisów nie jest liniowy. Podczas gdy k.w. skupia się często na skutku dla otoczenia, czyli na tym, czy zwierzę staje się niebezpieczne, ustawa z 1997 r. ogniskuje na dobrostanie samego zwierzęcia¹⁷.

Zwierzęta utrzymywane w ogrodach zoologicznych

Warto pochylić się także nad zwierzętami utrzymywanymi w ogrodach zoologicznych, stanowiących szczególną kategorię zwierząt. Do takich miejsc trafiają przede wszystkim zwierzęta gatunków dziko występujących. Są to osobniki nieudomowione, które w warunkach naturalnych żyją niezależnie od człowieka. W ogrodach zoologicznych umieszcza się zwierzęta z kilku istotnych powodów. Dla wielu gatunków zagrożonych wyginięciem pobyt w zoo jest jedyną szansą na przetrwanie. Ponadto hodowla w ogrodach ma na celu rozmnożenie zwierząt i ich późniejsze przywrócenie do środowiska przyrodniczego. Istotną rolę odgrywa również działalność naukowa i edukacyjna. Zwierzęta utrzymywane

¹⁷ P. Daniluk, *Kodeks wykroczeń. Komentarz do art. 78*, wyd. 3, Warszawa 2023, teza 1-3.

w ogrodach zoologicznych są niezbędne do prowadzenia badań służących ochronie gatunków oraz do edukowania społeczeństwa w zakresie różnorodności biologicznej. Kolejnym powodem jest zapewnienie bytu zwierzętom egzotycznym. Do ogrodów trafiają gatunki niewystępujące naturalnie w danym kraju, co wymaga stworzenia im specjalistycznych, sztucznych warunków bytowych odpowiadających ich potrzebom biologicznym.

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2026 r. poz. 13; dalej u.o.p.) ogród zoologiczny to odpowiednio urządzony i zagospodarowany teren wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nim związanymi. Głównym celem takiego miejsca jest przetrzymywanie oraz publiczne eksponowanie żywych zwierząt gatunków dziko występujących przez co najmniej 7 dni w roku. Ustawodawca wyraźnie wskazał, że pewne kategorie miejsc, mimo przetrzymywania zwierząt, nie podlegają rygorom prawnym przewidzianym dla ogrodów zoologicznych. Są to cyrki, sklepy ze zwierzętami, miejsca, w których publicznie eksponowanych jest nie więcej niż 15 gatunków zwierząt dziko występujących oraz łączna liczba okazów gadów, ptaków i ssaków nie przekracza 50. Na mocy nowelizacji u.o.p. z 2022 roku dodano także podpunkt d) azyle dla zwierząt, jako czwarte wyłączenie z definicji ogrodu zoologicznego. Współcześnie zatem definicja ta obejmuje wspomniane azyle, co pozwala na funkcjonowanie takich placówek bez konieczności spełniania rygorystycznych wymogów stawianych ogrodom zoologicznym (np. udziału w badaniach naukowych czy prowadzenia działalności edukacyjnej). Warto dodać, że ogrody zoologiczne muszą spełniać szereg wymogów biologicznych, aby zapewnić zwierzętom warunki odpowiadające ich naturalnym potrzebom, co jest kluczowym elementem ich ochrony humanitarnej¹⁸.

Zgodnie z art. 71 u.o.p. w ogrodach zoologicznych mogą być utrzymywane wyłącznie zwierzęta należące do jednej z trzech następujących kategorii. Pierwszą z nich są zwierzęta urodzone i wychowane w niewoli, a więc osobniki, które przyszły na świat poza swoim środowiskiem naturalnym. Ma to na celu ograniczenie negatywnych skutków pozbawienia wolności zwierząt dzikich. Drugą stanowią zwierzęta niemające szans na przeżycie na wolności: Dotyczy to konkretnych osobników, które z przyczyn obiektywnych nie poradziłyby sobie w naturze, np. ze względu na upośledzenie lub przedwczesne pozbawienie opieki rodziców. Do ostatniej należą zwierzęta wymagające ochrony lub służące

¹⁸ D. Danecka, W. Radecki, Ustawa o ochronie przyrody z komentarzem do wybranych przepisów, Warszawa 2023, komentarz do art. 5 oraz art. 67-71 u.o.p.

nauce, czyli osobniki, których obecność w ogrodzie jest niezbędna do ochrony populacji, całego gatunku lub do realizacji ważnych celów naukowych. Istotnym jest także sprowadzanie do ogrodu zoologicznego wyłącznie tych zwierząt, którym można zapewnić warunki odpowiadające potrzebom biologicznym danego gatunku¹⁹.

Na tle ochrony gatunkowej, użytkowej i weterynaryjnej szczególne znaczenie posiada humanitarna ochrona zwierząt jako istotna kategoria stanowiąca *podstawowy przejaw zagwarantowania zwierzętom odpowiednich warunków i zapewnienia im wolności od bólu lub cierpienia*. O ile ochrona gatunkowa skupia się na przetrwaniu populacji i całego gatunku (podejście ekosystemowe), o tyle ochrona humanitarna koncentruje się na dobrostanie konkretnego osobnika. Jej celem jest oszczędzenie zwierzęciu cierpienia, bólu i strachu. Zapewnienie „wolności od bólu lub cierpienia” jest kluczowe w kontekście ogrodów zoologicznych, ponieważ samo przebywanie w niewoli jest dla zwierząt dzikich sytuacją nienaturalną. Dlatego prawo nakłada na zoo obowiązek stworzenia warunków możliwie zbliżonych do naturalnych. Regulacje prawne dotyczące humanitarnej ochrony zwierząt utrzymywanych w ogrodach zoologicznych posiadają dwutorowy charakter tej ochrony, oparty na przepisach prawa administracyjnego oraz karnego. Reżim administracyjnoprawny wprowadza określone wymogi prowadzenia działalności. Ogrody zoologiczne muszą spełniać rygorystyczne warunki określone w u.o.p., w tym m.in. brać udział w badaniach naukowych, prowadzić edukację przyrodniczą oraz zapewniać zwierzętom warunki bytowe odpowiadające ich potrzebom biologicznym.

O dokładnych obowiązkach ciążących na podmiotach, które zawnioskowały o pozwolenie na utworzenie ogrodu zoologicznego i je otrzymały, stanowi art. 69 u.o.p. Ma on tworzyć swoisty „kodeks etyczny i organizacyjny” dla ogrodów botanicznych i zoologicznych. Wyznaczać ich misję, która wykracza daleko poza zwykłe pokazywanie zwierząt czy roślin oraz precyzować surowe zasady prowadzenia dokumentacji. Ogród to nie tylko miejsce rekreacji, ale przede wszystkim instytucja działająca dla dobra przyrody. Zgodnie z prawem, każda taka placówka musi brać udział w badaniach, które ratują gatunki zagrożone wymarciem, prowadzić lekcje i akcje edukacyjne o tym, jak chronić przyrodę i dla czego różnorodność biologiczna jest ważna, hodować rzadkie gatunki (ochrona *ex situ*), aby w przyszłości móc je przywrócić do natury, zapewniać zwierzętom

¹⁹ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2025 r. poz. 1673).

i roślinom warunki jak najbardziej zbliżone do naturalnych oraz dokumentować historię każdego mieszkańca ogrodu.

Nieprzestrzeganie tych obowiązków lub niehumanitarne traktowanie zwierząt, spowodowane na przykład przetrzymywaniem ich w niewłaściwych warunkach, może skutkować cofnięciem zezwolenia na utworzenie ogrodu zoologicznego przez Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska, co prowadzi do likwidacji ogrodu. Art. 68 u.o.p. reguluje procedurę cofania lub zmiany zezwolenia na prowadzenie ogrodu botanicznego lub zoologicznego. Jest to przepis o dużym znaczeniu, ponieważ określa sytuacje, w których państwo może odebrać placówce prawo do działalności, co bezpośrednio prowadzi do jej likwidacji. Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska ma prawo interweniować, gdy podmiot zarządzający ogrodem przestaje wywiązywać się ze swoich obowiązków, tj. nie spełnia warunków prowadzenia działalności lub wykracza poza jej zatwierdzony zakres, nie wypełnia obowiązków z art. 69 u.o.p. (edukacja, badania naukowe, ochrona gatunków) oraz nie zapewnia zwierzętom lub roślinom odpowiednich warunków (zgodnie z art. 70 u.o.p.). Prawidłowość funkcjonowania zoo jest nadzorowana przez regionalnych dyrektorów ochrony środowiska, którzy przeprowadzają kontrole nie rzadziej niż raz na 3 lata. Jeśli Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska wykaże nieprawidłowości, a ogród nie usunie ich w terminie (maksymalnie 2 lat), również skutkuje to cofnięciem. Jeśli zezwolenie zostanie cofnięte, ustęp 2. nie pozostawia pola do interpretacji: ogród musi zostać zlikwidowany. Nie jest to tylko „zawieszenie” działalności, ale definitywny proces zamknięcia placówki. Dobrostan zwierząt podczas likwidacji to kluczowa część artykułu. Likwidacja zoo to ogromne wyzwanie logistyczne i etyczne. Ustawodawca nakłada na podmiot zarządzający obowiązek zapewnienia zwierzętom warunków odpowiadających ich potrzebom biologicznym aż do momentu zakończenia procesu (np. do czasu znalezienia im nowego domu w innych placówkach)²⁰.

Problematyka ogrodów zoologicznych oraz przetrzymywanych w nich zwierząt również pozostaje istotna z perspektywy prawnokarnej ochrony i dobrostanu zwierząt. Artykuły poruszające tematykę o takim charakterze stanowią mechanizm ochronny. Mają zapobiegać sytuacjom, w których ogrody zoologiczne lub botaniczne stają się miejscami cierpienia zwierząt lub zaniedbania cennych kolekcji roślinnych pod pretekstem działalności edukacyjnej.

²⁰ G. Zuzanna, *Ochrona humanitarna zwierząt utrzymywanych w ogrodach zoologicznych*, Lublin 2019.

Zwierzęta gospodarskie

Choć życie zwierząt stanowi dobro chronione prawem, a art. 6 ust. 1 ustawy z 1997 r. statuuje generalny zakaz ich uśmiercania, ustawodawca przewidział katalog wyjątków dopuszczających pozbawienie życia po spełnieniu określonych przesłanek. Do kategorii tej zalicza się ubój zwierząt gospodarskich, uśmiercanie utrzymywanych w celach produkcyjnych dzikich ptaków i ssaków, a także eliminację zwierząt na podstawie decyzji administracyjnej powiatowego lekarza weterynarii. Powyższe regulacje wskazują, że w odniesieniu do inwentarza żywego zakres ochrony życia jest determinowany przez jego funkcję użytkową wobec człowieka. W kontekście zwierząt gospodarskich, oprócz polskiej ustawy z 1997 r., istnieją także rozporządzenie Rady (WE) nr 1099/2009 w sprawie ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania (Dz.U. UE.L.2009.303.1) oraz Europejska Konwencja o ochronie zwierząt przeznaczonych do uboju (Dz.U. 2008 nr 126 poz. 810). Pomimo tego, iż odebranie życia zwierzęciu w swojej naturze nosi znamiona aktu gwałtownego oraz związane jest z przemocą, prawodawcy wszystkich wspomnianych aktów oraz doktryna proces uboju inwentarza analizują przede wszystkim przez pryzmat standardów ochrony humanitarnej oraz wymogów dobrostanu. Podejście to ma na celu maksymalną minimalizację cierpienia poprzez egzekwowanie zasad ochrony humanitarnej w trakcie całego procesu technologicznego. Sektor pozyskiwania surowców pochodzenia zwierzęcego stanowi kluczowy filar gospodarki, co jest bezpośrednią konsekwencją utrzymującej się dominacji konwencjonalnych wzorców konsumpcyjnych w społeczeństwie. W tym kontekście proces uboju inwentarza jawi się jako nieodzowny element łańcucha produkcyjnego. Niniejsze krótkie opracowanie ma na celu analizę mechanizmów, za pośrednictwem których realizowana jest ochrona dobrostanu zwierząt w końcowej fazie ich eksploatacji gospodarczej.

Najważniejszym narzędziem ochrony dobrostanu zwierząt gospodarskich jest wymóg doprowadzenia zwierzęcia do stanu nieprzytomności przed uśmierceniem. Celem takiego działania jest „wyłączenie” świadomości i wrażliwości na bodźce, co ma uczynić proces uśmiercania bezbolesnym. Ponadto z badań fal mózgowych wynika, że skuteczne ogłuszanie eliminuje czynniki wyzwalające stres i ból. Co więcej, personel ma obowiązek sprawdzenia, czy ogłuszenie przyniosło efekt przed przystąpieniem do dalszych czynności. Ochrona przejawia się również w rygorystycznych wymogach wobec osób obsługujących zwierzęta. Czynności takie jak krępowanie, ogłuszanie czy wykrwawianie mogą

wykonywać tylko osoby z odpowiednimi uprawnieniami. Co również istotne, obowiązkiem jest, aby w każdej rzeźni został wyznaczony pracownik odpowiedzialny za dobrostan, który nadzoruje przestrzeganie przepisów i raportuje nieprawidłowości – pełnomocnik ds. dobrostanu. Dobrostan jest chroniony także poprzez odpowiednią infrastrukturę i procedury logistyczne, a więc już na poziomie budowy rzeźni. Budynki i urządzenia (np. kojce, systemy kępowania) muszą być planowane tak, aby oszczędzać zwierzętom niepokoju i urazów. Zwierzęta muszą być przetrzymywane w odpowiednich warunkach, a zatem mieć zapewnioną czystość, odpowiednią temperaturę, wodę i pokarm, a także ochronę przed upadkami. Istotne jest także wskazanie na zakazane praktyki. Mianowicie prawo bezwzględnie zabrania m.in. bicia, kopania, podnoszenia zwierząt za wrażliwe części ciała (uszy, ogony, rogi) oraz stosowania ostrych poganiaczy.

Jednak ważnym zaznaczenia jest fakt, iż ochrona dobrostanu podczas uboju ma charakter stopniowalny. Prawodawca polski i unijny uznają, że ochrona humanitarna zwierząt jest wartością mierzalną i stopniowalną, a nie wyłącznie bezkompromisową normą typu „wszystko albo nic”. Podejście to widać wyraźnie w przepisach regulujących uśmiercanie, które nakazują zachowanie standardów dobrostanowych nawet wobec osobników, których życie dobiega końca. Utrzymanie ochrony prawnej w tym krytycznym momencie jest niezbędne, aby zapobiec przedmiotowemu traktowaniu inwentarza. Negowanie praw zwierząt ubojowych do humanitarnego traktowania mogłoby bowiem stać się przyzwoleniem na szeroko rozumianą przemoc i rażące nadużycia. W przeciwieństwie do zwierząt żywych, gdzie ochrona obejmuje zapewnienie opieki i potrzeb bytowych, w momencie uboju redukuje się ona do zapewnienia minimalnego poziomu cierpienia. Nawet jeśli uśmiercenie jest szkodą dla zwierzęcia, nie odbiera mu to prawa do humanitarnego traktowania do ostatniej chwili.

Niestety istnieją sytuacje, w których ochrona dobrostanu jest modyfikowana lub utrudniona. Taki przykład stanowi ubój rytualny. Stanowi on odstępstwo od zasady ogłuszania ze względu na wolność religijną, co kłóci się z pełną realizacją zasad dobrostanu. Kolejnym jest ubój domowy. Podlega, co prawda, przepisom takim, jak obowiązek ogłuszania, czy zgłoszenie do weterynarza, ale jego kontrola jest znacznie trudniejsza, co zwiększa ryzyko nadużyć.

Analizując dalej problematykę uboju, warto porównać ten rytualny z przemysłowym (nazywanym również standardowym). Występuje tutaj konflikt dwóch wartości – ochrony dobrostanu zwierząt oraz wolności religijnej. W uboju standardowym kluczowym i bezwzględnym elementem jest monitoring skuteczności

ogłuszania (brak odruchów). Zwierzę musi zostać pozbawione świadomości przed wykrwawieniem. W uboju rytualnym ochrona dobrostanu jest ograniczona do minimum, zwierzęta są uśmiercane w stanie pełnej świadomości, ponieważ ogłuszanie jest pomijane. Pojawia się również konflikt prawny i etyczny. Mianowicie Trybunał Konstytucyjny uznał, że ochrona zwierząt nie ma charakteru absolutnego i może ustąpić przed wolnością religijną. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego wywołało szeroką debatę dotyczącą granic ochrony dobrostanu zwierząt oraz dopuszczalności ograniczania tej ochrony ze względu na wolność religijną²¹. Z perspektywy dobrostanu zwierząt, ubój rytualny jest traktowany jako kategoria, w której „stopniowalna ochrona” osiąga swój najniższy poziom. Niezależnie od rodzaju uboju, oba procesy łączy obowiązek zapewnienia odpowiednich warunków przetrzymywania zwierząt przed śmiercią oraz wymóg posiadania świadectw kwalifikacji przez personel. Jednak w uboju rytualnym proces krępowania (unieruchamiania) zwierzęcia jest bardziej rygorystyczny i stresogenny, ponieważ odbywa się na zwierzęciu w pełni świadomym. Ponadto kontrola nad ubojem rytualnym jest trudniejsza do wyegzekwowania niż w dużych zakładach przemysłowych, co stwarza dodatkowe ryzyko nadużyć w obszarze dobrostanu.

Podsumowując ochrona dobrostanu podczas uboju przejawia się w tworzeniu procedur (technicznych i prawnych), które mają uczynić nieunikniony proces uśmiercania jak najmniej drastycznym dla zwierzęcia, głównie poprzez profesjonalne unieważnienie go na bodźce bólowe²².

W kontekście ochrony zwierząt gospodarskich wartą wskazania jest również ich ochrona pod kątem zrównoważonego rozwoju. Chodzi tutaj o zasoby genetyczne. Istotne znaczenie ma zachowanie rodzimych ras tych zwierząt dla przyszłych pokoleń. Dbanie i pielęgnowanie bioróżnorodności genetycznej jest kluczowym elementem zrównoważonego rozwoju, na który składają się aspekty społeczne, ekonomiczne oraz ekologiczne.

W Polsce rasy zwierząt gospodarskich dzieli się na trzy grupy. Pierwszą są wspomniane rasy rodzime. Wytworzono je na bazie pogłowia miejscowego. Są doskonale przystosowane do lokalnych warunków środowiskowych. W ich hodowli stosowano głównie selekcję oraz dobór par do kojarzeń, które polega na łączeniu spokrewnionych osobników w celu utrwalenia cennych genów.

²¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 grudnia 2014 r., K 52/13, Dz.U. 2014 poz. 1794; K. Buratowska, *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 grudnia 2014 r., K 52/13*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2021, t. 21, z. 3, s. 271-282.

²² E. Jachnik, *Prawna ochrona dobrostanu zwierząt gospodarskich podczas ich uboju*, Poznań 2021.

Charakteryzują się niższą produktywnością w porównaniu do ras wysokowydajnych, ale oferują produkty unikalnej jakości. Są najlepiej przystosowane do chowu ekstensywnego i mogą być utrzymywane przy ograniczonych zasobach paszowych.

Drugą grupę stanowią rasy krajowe. Są one najliczniejszą grupą zwierząt gospodarskich w Polsce. Podobnie jak rasy rodzime, powstały na bazie pogłowia miejscowego, jednak w ich procesie hodowlanym zastosowano krzyżowanie, a więc proces łączenia genetycznego dwóch różnych osobników, aby uzyskać potomstwo (mieszańce) o ulepszonych cechach rodziców, takich jak odporność na choroby czy lepsze walory użytkowe – mleczność, nieśność czy przyrosty masy. Są wykorzystywane przede wszystkim w chowie intensywnym i wielkotowarowym.

Ostatnia to rasy importowane. Sprowadza się je do kraju głównie ze względu na ich wybitne cechy użytkowe, takie jak bardzo wysoka mięsność czy rekordowa produkcja mleka. Są przeznaczone wyłącznie do chowu intensywnego, nastawionego na maksymalną wydajność. Stanowią podstawę masowej produkcji żywności. Pomiędzy tymi grupami powinna istnieć trwała równowaga, ponieważ każda z nich spełnia inną rolę w systemie żywnościowym.

Do ras rodzimych w Polsce zaliczają się np. owca górska i krowa czerwona. Ich zachowanie wpływa na trzy główne filary rozwoju. W pierwszym wspomnianym wymiarze – społeczno-kulturowym, rasy rodzime są częścią tradycji i kultury lokalnych społeczności. Ich hodowla pozwala zachować tradycyjne struktury społeczne, takie jak np. kulturę pasterską na Podhalu oraz unikalny folklor. W wymiarze ekonomicznym hodowla zwierząt ras rodzimych stwarza szansę na przetrwanie małych gospodarstw, które nie mogą prowadzić intensywnej produkcji. Produkty od nich pochodzące (np. sery oscypek, bryndza podhalańska) mają unikalną jakość, co pozwala rolnikom uzyskiwać wyższe ceny i tworzyć miejsca pracy przy produkcji tradycyjnej żywności. W ostatnim wymiarze, ekologicznym – zwierzęta te są doskonale przystosowane do lokalnych, trudnych warunków środowiskowych (bo to tam się pojawiły, rozwijały i adoptowały ze środowiskiem) i mogą być utrzymywane na ubogich pastwiskach. Chów ekstensywny (metoda hodowli zwierząt oparta na wykorzystaniu naturalnych pastwisk jako głównego źródła pożywienia) sprzyja ochronie krajobrazu, poprawia dobrostan zwierząt i ogranicza zanieczyszczenie środowiska, ponieważ powoduje mniejszą produkcję odchodów, brak hałasu i odorów typowych dla ferm wielkotowarowych.

Sytuacja genetyczna zwierząt gospodarskich na świecie jest alarmująca. W ciągu ostatnich sześciu lat wyginęły 62 rasy zwierząt, co daje średnio jedną rasę miesięcznie. Najwięcej ras zagrożonych występuje w Europie i Ameryce Północnej, co wynika z dominacji wysoko wyspecjalizowanego sektora produkcji zwierzęcej nastawionego na ekstremalną wydajność. Należy także wyjaśnić, kiedy można mówić o tym, że dana rasa jest zagrożona wyginieciem. Otóż, rasę uznaje się za zagrożoną, gdy liczba samic hodowlanych jest mniejsza lub równa 1000²³.

Stałe dążenie do podniesienia wydajności i konieczność wyżywienia rosnącej liczby ludności sprawiają, że rasy rodzime są spychane na margines. Ich chów jest często mniej opłacalny ekonomicznie w porównaniu do ras importowanych, dlatego wiele z nich jest obecnie zagrożonych wyginieciem.

Polska od kilkunastu lat realizuje programy ochrony zasobów genetycznych, które obecnie obejmują 87 populacji (w tym ssaki, ptaki, ryby i pszczoły). Działania te są koordynowane m.in. w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) finansowanego ze środków Unii Europejskiej. Na potrzeby artykułu skupię się na opisie tego programu na lata 2007–2013. Wspomniane przedsięwzięcie miało na celu modernizację rolnictwa, poprawę konkurencyjności sektora, rozwój obszarów wiejskich oraz ochronę środowiska. Program opierał się na czterech głównych osiach priorytetowych. Dla ochrony zasobów genetycznych najistotniejszą rolę odgrywała oś druga dotycząca środowiska naturalnego i obszarów wiejskich. Obejmuje ona przede wszystkim wsparcie dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (np. obszarach górskich) oraz zalesianie. Skupia się na przywracaniu walorów cennych siedlisk, promowaniu zrównoważonego gospodarowania, ochronie gleb i wód oraz zachowaniu zagrożonych lokalnych ras zwierząt i odmian roślin. Aby otrzymać wsparcie finansowe w ramach programu, rolnik musi przede wszystkim prowadzić swoje gospodarstwo zgodnie z zasadami dobrej praktyki rolniczej, co obejmuje m.in. racjonalne nawożenie (maksymalnie 170 kg azotu na 1 ha) oraz zakaz wypalania roślinności.

Warunkiem jest także utrzymywanie i użytkowanie zwierząt należących do ras zagrożonych wyginieciem objętych programem ochrony. Beneficjenci programu otrzymują dopłaty, które mają charakter rekompensaty. Ich celem jest wyrównanie utraconych dochodów, które rolnik mógłby osiągnąć, gdyby

²³ *The State of the World's Animal Genetic Resources for Food and Agriculture, Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)*, red. B. Rischkowsky, D. Pilling, Rome 2007, s. 16, 35-36.

zamiast ras rodzimych zdecydował się na intensywny chów zwierząt wysoko-wydajnych. Taka forma wsparcia jest określana jako jedna z metod ochrony – aktywna (czynna) typu *in situ*, co oznacza, że zwierzęta utrzymywane są w ich naturalnym środowisku.

Ochrona rodzimych ras jest naszym obowiązkiem wobec przyszłych pokoleń, gdyż stanowią one „żywy bank genów”, z którego być może kiedyś będziemy musieli skorzystać. Zrównoważony rozwój wymaga zachowania równowagi między wysokowydajną produkcją masową, a ochroną unikalnych zasobów genetycznych ras rodzimych²⁴.

Próby nowelizacji ustawy o ochronie zwierząt

W Polsce funkcjonuje system organów i podmiotów odpowiedzialnych za ochronę zwierząt oraz przeciwdziałanie ich krzywdzeniu w zakresie kompetencji określonych przepisami prawa. System ochrony zwierząt w Polsce opiera się na dywersyfikacji podmiotów i złożonym mechanizmie prawno-administracyjnym. Ochrona na poziomie prewencyjnym i kontrolnym (dobrostan) spoczywa głównie na Inspekcji Weterynaryjnej. Odpowiedzialność za zapewnienie opieki zwierzętom bezdomnym (zarówno w aspekcie socjalnym, jak i finansowym) jest przypisana gminom (zadanie własne samorządu terytorialnego). Natomiast egzekwowanie przepisów karnych i interwencyjne ratowanie zwierząt w stanach zagrożenia realizowane jest przez służby porządkowe (Policję, straż gminną/miejską) oraz organizacje pozarządowe (NGO) posiadające uprawnienia wynikające z ustawy, które działają jako „prywatny oskarżyciel posiłkowy” i podmiot interwencyjny.

Minister właściwy do spraw rolnictwa jest organem, któremu ustawodawca powierzył kierunkową odpowiedzialność za ochronę zwierząt w Polsce. W gestii Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi leży przygotowywanie projektów aktów prawnych w tym obszarze. Inspekcja Weterynaryjna (pod nadzorem Głównego Lekarza Weterynarii) odpowiada za bezpośredni nadzór nad przestrzeganiem przepisów o ochronie zwierząt. Jej kompetencje obejmują kontrolę *ex ante* (przed wydarzeniem) i *ex post* (po wydarzeniu) w zakresie stosowania tych przepisów. Ponadto organ Inspekcji Weterynaryjnej (Powiatowy Lekarz Weterynarii) jest organem opiniującym dla rad gminnych przy podejmowaniu

²⁴ K. Szulc, *Ochrona zasobów zwierząt gospodarskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*, Poznań 2011.

uchwały określającej zasady wyłapywania bezdomnych zwierząt. Organy administracji publicznej ogólnie są zobowiązane do podejmowania działań na rzecz ochrony zwierząt. Jest to ogólny obowiązek ustawowy. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest organem właściwym do wydania decyzji administracyjnej o czasowym odebraniu zwierzęcia w przypadku znęcania się. Po dokonaniu faktycznego odbioru zwierzęcia przez służby interwencyjne, wójt jest niezwłocznie zawiadamiany w celu podjęcia tej decyzji. Rada gminy posiada obowiązek określania corocznie Programu opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt. Jest to tworzenie lokalnej polityki ochrony zwierząt. Policja i straż gminna (miejska) upoważnione są do dokonania czynności faktycznej polegającej na czasowym odebraniu zwierzęcia właścicielowi lub opiekunowi w przypadkach niecierpiących zwłoki, gdy dalsze pozostawienie zwierzęcia u dotychczasowego opiekuna zagraża jego życiu lub zdrowiu. Funkcjonariusz dokonujący odbioru ma obowiązek niezwłocznego zawiadomienia wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Prokuratura i sądy prowadzą **ściganie karne** i wydają wyroki w sprawach o przestępstwo znęcania się nad zwierzętami, zatem za egzekwowanie odpowiedzialności karnej. Organizacje społeczne, których statutowym celem jest ochrona zwierząt posiadają kluczowe znaczenie w systemie interwencji. Są uprawnione do odebrania zwierzęcia w przypadkach niecierpiących zwłoki na tych samych zasadach co Policja i straż gminna, z obowiązkiem niezwłocznego powiadomienia wójta. Prowadzenie schronisk dla zwierząt, choć są to instytucje, do których przekazywane jest czasowo odebrane zwierzę, często spoczywa na samorządzie lub właśnie na wspomnianych organizacjach społecznych, w porozumieniu z właściwymi organami samorządu terytorialnego. Ponadto do obowiązków ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania należy uwzględnienie problematyki ochrony zwierząt w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Takie działanie ma wpłynąć na poziom edukacji i budowanie świadomości. Zarząd województwa obowiązany jest podejmować czynności mające na celu edukację w sektorze rolnictwa – przygotowuje i wykonuje program upowszechniania znajomości przepisów ustawy o ochronie zwierząt wśród rolników. Jednak jak twierdzi profesor nauk prawnych Karol Sławik, stosownie argumentując swoje stanowisko, polskie władze nie są jeszcze gotowe na adekwatne wyciąganie konsekwencji za nieludzkie traktowanie zwierząt, porzucanie, głodzenie, niehumanitarne postępowanie z nimi, dopuszczanie się bestialskich czynów – co dokładnie prezentuje ich postawa. Problem rozpoczyna się na samym szczycie. Sejm RP wciąż jest niechętny na proponowane przez niektórych posłów projekty nowelizacji ustawy o ochronie zwierząt.

Następnie wiele do życzenia pozostawiają decyzje podejmowane przez sędziów prowadzących rozprawy. Nie zamierzam przekreślać całej tej grupy zawodowej, jednak zdecydowana większość z nich wzbrania się przed orzekaniem górnych granic kar możliwych za popełnienie danego przestępstwa. Mało tego, jeśli już decydują się na karę pozbawienia wolności, zazwyczaj jest to kara o charakterze wolnościowym. Dosadnie ilustrują ten stan poniższe cytaty profesora Sławika. Na próby wprowadzenia istotnych zmian w ustawie o ochronie zwierząt, w tym na pomysł o utworzeniu stanowiska Krajowego Inspektora ds. Zwierząt dla poprawy jakości tworzonej lokalnej polityki na rzecz ochrony życia i zdrowia zwierząt, bo trzeba to powiedzieć, że samorządy nie do końca radzą sobie lub nie chcą poradzić z tą kwestią, reakcja była następująca: *wcześniejsze projekty zmian ustawy o ochronie zwierząt nie znalazły większego poparcia rządu. Negatywnie ustosunkowała się do nich Komisja Rolnictwa i Rozwoju Wsi Sejmu RP. Pokrętnie też były wypowiedzi niektórych ekspertów. Wnioskodawcy ostatniego w tej sprawie projektu obawiali się upolitycznienia tej*

śluszej inicjatywy, już w kuluarach sejmowych pojawiły się jednak wypowiedzi, że nie należy w okresie poprzedzającym wybory narażać się środowisku rolników – wyborców. Natomiast odnośnie podejścia do sprawy przez sądy, których postępowanie rzutuje następnie na takie, a nie inne decyzje organów ścigania, sprawa ma się w ten sposób: panuje przekonanie, że sądy ogólnie biorąc traktując pobłażliwie sprawców naruszeń przepisów ustawy o ochronie zwierząt. Sprawy nie są skomplikowane, zalicza się je do „drobnych”, występuje tendencja stosowania kar wolnościowych, i z tych właśnie powodów także policja i prokuratura niejako tolerują taką sytuację. Na ogół przyjmują, że nie ma „interesu” skorzystania ze środków zaskarżania zbyt łagodnych wyroków. Jeśli nawet wydany zostanie wyrok skazujący na pozbawienie wolności, sądy wyższej instancji zawieszają wykonanie wyroku, uzasadniając to nieraz „znikomą szkodliwością społeczną”²⁵.

Ponadto dostępne raporty weterynaryjne wskazywałyby na wątpliwość skutecznego wywiązywania się z obowiązków przez Inspekcję Weterynaryjną.

W kwestii podejmowanych prób nowelizacji ustawy na uwagę zdecydowanie zasługuje Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz niektórych innych ustaw, nazywany również *Piątką dla zwierząt* (Druk Poselski nr 597) złożony do Sejmu we wrześniu 2020 roku przez samego Jarosława Kaczyńskiego. Celem założeń opisanych w projekcie miała być szeroko rozumiana poprawa ochrony zwierząt. Ustawa uwzględniała m.in. zakaz hodowli i chowu

²⁵ K. Sławik, *Traktowanie i ochrona prawna zwierząt w Polsce*, „Ius Novum” 2011, nr 4, s. 13-22.

zwierząt futerkowych, niestety do tej grupy nie zaliczono królików. Proponowana nowelizacja głosiła także zakaz występów cyrkowych i rozrywkowych z udziałem zwierząt, zakaz stałego trzymania zwierząt domowych na uwięzi czy też zakaz korzystania z kółczatek. Projekt odnosił się również do zakazu uboju rytualnego, a zatem uboju bez uprzedniego ogłuszania zwierząt, jednak ubój na potrzeby członków polskich gmin i związków wyznaniowych miałby w dalszym ciągu być traktowany jako wyjątek od reguły. Ponadto w projekcie znalazły się kwestie odpowiedzialne za wzmocnienie przepisów dotyczących dobrostanu zwierząt w schroniskach.

Jednym z postulatów było dodanie stosownego artykułu zezwalającego na asystę policji bądź straży gminnej podczas interwencji, a dokładnie najczęściej przy odbieraniu zwierzęcia przez organizację społeczną²⁶. Jednak czy byłby to całkowicie właściwy przepis? Odnośnie poruszanego powyżej problemu pojawiały się różne wypowiedzi specjalistów. Część z nich zajęła stanowisko, iż opinia z miejsca interwencji sporządzana przez przedstawiciela organizacji prozwierzęcej jest sprawdzana i analizowana przez szereg odpowiednich organów administracji publicznej, a także sądy. Z raportów sporządzanych przez Stowarzyszenie Ekostróż we współpracy z Fundacją Czarna Owca Pana Kota można wyczytać, że taka ścieżka jest dość skuteczna. Mianowicie w większości przypadków jednostki samorządu terytorialnego potwierdzały w drodze decyzji administracyjnej zasadność działań polegających na odbiorze zwierząt, przeprowadzonych przez organizacje pozarządowe. Statystyki z roku 2018 wskazują na wysoki poziom aprobaty tych działań, osiągając 86,6%. Ponadto znacząca większość monitorowanych jednostek samorządu terytorialnego (dokładnie 71,8%) dysponuje pełną informacją dotyczącą dalszego losu zwierząt, które zostały czasowo odebrane na podstawie w/w decyzji²⁷.

Projekt ustawy został uchwalony przez Sejm, jednak Senat wprowadził do niego liczne poprawki. Sejm do tej pory ich nie rozpatrzył, a prace nad ustawą zostały wstrzymane. W ostatnim czasie pojawiły się nowe inicjatywy obywatelskie i projekty ustaw, które poruszają podobne kwestie. Niektóre z nowych propozycji obejmują m.in. obowiązkowe chipowanie psów i kotów, zakaz używania

²⁶ *Piątka dla zwierząt – treść ustawy*; <https://gcadwokaci.pl/piatka-dla-zwierzat-tresc-ustawy> [dostęp: 29.10.2025], *Gazeta Prawna*, „Piątka dla zwierząt”. *Ustawa dobra, ale...*; <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1491087,piatka-dla-zwierzat-ustawa-dobra-ale.html> [dostęp: 29.10.2025].

²⁷ *Zwierzęta i prawo e-learning, nasze raporty*, <https://zwierzetaiprawo.org/raporty/> [dostęp: 29.10.2025].

fajerwerków hukowych, obowiązkową kastrację psów i kotów (z wyjątkiem hodowców) oraz kary za znęcanie się nad zwierzętami.

Istotnym może okazać się wniesiony dnia 14 czerwca 2024 roku do Sejmu Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt (Druk Sejmowy nr 703). Projekt ten również zakłada dodanie stosownych artykułów zabraniających hodowli zwierząt futerkowych na cele komercyjne, tj. dla pozyskiwania z nich futer. Odnośnie podmiotów prowadzących już działalność o takim charakterze, ustawa przewiduje czas na jej zlikwidowanie do dnia 1 stycznia 2029 roku. Jednak, co warto podkreślić, ustawodawca przewidział odszkodowanie dla podmiotów, których majątek miałby ucierpieć z powodu rezygnacji z prowadzenia hodowli. Pokrzepiającym jest fakt, iż kwota mająca stanowić wyrównanie potencjalnej straty majątkowej, będzie wahała się w zależności od terminu, w jakim podmioty te zdecydują się zlikwidować działalność hodowlaną zwierząt futerkowych. Z racji tego, iż projekt złożono w połowie 2024 roku, pierwszym i zarazem najbardziej opłacalnym kryterium dla przedsiębiorcy byłoby wygaszenie fermy do dnia 1 stycznia 2025 roku. W takim przypadku podmiot mógłby liczyć na kwotę 25% średniego rocznego przychodu z prowadzonej hodowli osiąganą w latach 2021–2023. Z każdym kolejnym rokiem wartość miałaby maleć o pięć punktów procentowych. Z zamierzeniem, iż przychód traktowany będzie jako zwolniony od podatku dochodowego od osób fizycznych oraz podatku dochodowego od osób prawnych.

Jako mankamenty niestety należy zauważyć, iż ta propozycja nowelizacji również nie obejmuje swym zasięgiem królików. Ponadto proponowany okres wyznaczony na wygaszenie hodowli jest dość długi, co oznacza kolejne lata cierpienia zwierząt. Należy także podkreślić, że wciąż jest to wyłącznie projekt oczekujący na akceptację ze strony Senatu oraz finalny podpis Prezydenta RP, który z dniem 17 października został przekazany powyższym instytucjom²⁸.

Natomiast tekst ustawy zawierający naniesione poprawki przekazany do Senatu uwzględniał następujące zmiany. Najwyższa kwota odszkodowania do uzyskania pozostawała, co prawda w wysokości 25% średniego rocznego przychodu, jednak miałaby ona być obliczana za okres przypadający na lata 2020–2024. Stosownym było dokonanie zmiany terminu zakończenia działalności, który wskazuje się do dnia 1 stycznia 2027 roku. Następnie wysokość roszczenia z każdym kolejnym rokiem miałaby analogicznie maleć o pięć procent.

²⁸ *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt*; <https://sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=703> [dostęp: 29.10.2025].

Jako definitywną datę likwidacji ferm zwierząt futerkowych wskazuje się datę 31 grudnia 2033 roku.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza prowadzi do wniosku, że ochrona prawnokarna zwierząt w Polsce uległa na przestrzeni lat znacznemu rozwojowi. Szczególne znaczenie miało uchwalenie ustawy z 1997 r., która wprowadziła zasadę uznającą zwierzę za istotę zdolną do odczuwania cierpienia, a nie wyłącznie przedmiot prawa. Rozszerzeniu uległ również katalog czynów uznawanych za znęcanie się nad zwierzętami, a ustawodawca stopniowo zwiększał zakres odpowiedzialności karnej za przestępstwa i wykroczenia przeciwko zwierzętom. Pomimo licznych nowelizacji obowiązujące przepisy nadal budzą jednak wiele wątpliwości interpretacyjnych. Problemy dotyczą między innymi rozumienia pojęcia znęcania się nad zwierzęciem, granic odpowiedzialności karnej sprawców, relacji pomiędzy przepisami ustawy z 1997 r. a regulacjami k.k. i k.w., a także kwestii związanych z możliwością przypisania sprawcy działania z zamiarem ewentualnym. Wątpliwości budzi również skuteczność stosowania przewidzianych przez ustawodawcę sankcji oraz praktyka ich egzekwowania. Analiza wskazuje również, że współczesna ochrona zwierząt nie ogranicza się wyłącznie do przeciwdziałania aktom bezpośredniego okrucieństwa, lecz obejmuje także kwestie dobrostanu zwierząt gospodarskich, zwierząt utrzymywanych w ogrodach zoologicznych oraz ochrony różnorodności genetycznej ras zwierząt. Szczęólnego znaczenia nabiera zatem potrzeba zapewnienia zwierzętom odpowiednich warunków bytowania oraz humanitarnego traktowania na każdym etapie ich życia. W ocenie autora konieczne pozostaje dalsze doprecyzowanie części regulacji prawnych oraz wypracowanie skuteczniejszych mechanizmów egzekwowania obowiązujących przepisów. Istotne znaczenie posiada również zwiększanie świadomości społecznej dotyczącej ochrony zwierząt oraz promowanie odpowiedzialnych postaw wobec nich. Tylko połączenie skutecznych instrumentów prawnych, właściwego stosowania prawa oraz wzrostu świadomości społecznej może przyczynić się do zapewnienia zwierzętom realnej i efektywnej ochrony.

Informacja o wykorzystaniu sztucznej inteligencji

Autorka wykorzystała narzędzia SI wyłącznie do zaawansowanej korekty językowej i stylistycznej całego tekstu artykułu. Sugestie zostały zweryfikowane i zaakceptowane przez autora. Autorka ponosi pełną odpowiedzialność za ostateczne brzmienie publikacji.

Bibliografia

Literatura

- Buratowska K., *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 grudnia 2014 r., K 52/13*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2021, t. 21, z. 3.
- Danecka D., Radecki W., *Ustawa o ochronie przyrody z komentarzem do wybranych przepisów*, Warszawa 2023.
- Daniluk P., *Kodeks wykroczeń. Komentarz do art. 78*, wyd. 3, Warszawa 2023.
- Gądzik Z., *Ochrona humanitarna zwierząt utrzymywanych w ogrodach zoologicznych*, Lublin 2019.
- Helios J., Jedlecka W., *Znęcanie się nad zwierzęciem w doktrynie prawa karnego i w orzecznictwie sądowym – kilka uwag tytułem wstępu do rozważań o prawnej ochronie zwierząt*, Wrocław 2017.
- Jachnik E., *Prawna ochrona dobrostanu zwierząt gospodarskich podczas ich uboju*, Poznań 2021.
- Kozłowska P., Szwarczyk M., *Prawnokarna ochrona zwierząt*, „Zamojskie Studia i Materiały” 2000.
- Królikowski M., Zawłocki R., *Kodeks karny. Część szczególna. Tom 3. Komentarz do artykułów 222-316*, wyd. 5, Warszawa 2024.
- Kuszelewicz K., *Prawa zwierząt. Praktyczny przewodnik*, Warszawa 2019.
- Kuszelewicz K., *Ustawa o ochronie zwierząt. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Mozgawa M., *Prawnokarna ochrona zwierząt*, Lublin 2001.
- Mozgawa M., Budyn-Kulik M., Kozłowska-Kalisz P., Kulik M., Michalska-Warias A., Nazar K., *Pozakodeksowe przestępstwa przeciwko zasobom przyrody i środowisku. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Sławik K., *Traktowanie i ochrona prawna zwierząt w Polsce*, „Ius Novum” 2011, nr 4.
- Szulc K., *Ochrona zasobów zwierząt gospodarskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*, Poznań 2011.
- Zawłocki R., *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarcze. System Prawa Karnego*, t. 9, wyd. 3, Warszawa 2024, teza 139, 150.

Akty prawne

Europejska Konwencja o ochronie zwierząt przeznaczonych do uboju (Dz.U. z 2008 r. Nr 126, poz. 810).

Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, sporządzona w Waszyngtonie dnia 3 marca 1973 r.

Konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk, sporządzona w Bernie dnia 19 września 1979 r.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. z 1928 r. Nr 36, poz. 332).

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1099/2009 z dnia 24 września 2009 r. w sprawie ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania (Dz.Urz. UE L 303 z 18.11.2009).

Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2025 r. poz. 734 ze zm.).

Ustawa z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (Dz.U. z 2025 r. poz. 539 ze zm.).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. z 2023 r. poz. 1580).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2025 r. poz. 383 ze zm.).

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2025 r. poz. 1673).

Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz.U. z 2023 r. poz. 1075 ze zm.).

Ustawa z dnia 15 stycznia 2015 r. o ochronie zwierząt wykorzystywanych do celów naukowych lub edukacyjnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 465).

Orzecznictwo

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 października 1997 r., II KKN 266/96, Legalis.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 listopada 2009 r., V KK 187/09, OSNKW 2010, nr 5, poz. 41.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 grudnia 2014 r., K 52/13, Dz.U. z 2014 r. poz. 1794.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 grudnia 2016 r., II KK 281/16.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 czerwca 2017 r., III KK 118/17, Legalis.

Źródła internetowe

Gazeta Prawna – „Piątka dla zwierząt”. Ustawa dobra, ale..., <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1491087,piatka-dla-zwierzat-ustawa-dobra-ale.html> [dostęp: 29.10.2025].

Gmina Nieporęt – Ustawa o ochronie zwierząt – informator prawny dla praktyków, <https://www.nieporet.pl/komunikat/ustawa-o-ochronie-zwierzat-informator-prawny-dla-praktykow/69793/> [dostęp: 12.12.2025].

Piątka dla zwierząt – treść ustawy; <https://gcadwokaci.pl/piatka-dla-zwierzat-tresc-ustawy/> [dostęp: 29.10.2025].

Sejm RP – Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o ochronie zwierząt, <https://sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=703> [dostęp: 29.10.2025].

Zwierzęta i prawo e-learning, nasze raporty; <https://zwierzetaiprawo.org/raporty/> [dostęp: 29.10.2025].